

УДК [930.253:929](477.54)"1941/1945"

О. С. КОПТЄВА*

**ФОНДИ ОСОБОВОГО ПОХОДЖЕННЯ УЧАСНИКІВ
ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ
1941–1945 рр. У ДЕРЖАВНОМУ АРХІВІ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Розглянуто склад та зміст документів особового походження учасників війни, які зберігаються у Державному архіві Харківської області. Підкреслено особливість фондів особового походження учасників Великої Вітчизняної війни, їх значення та актуальність у сучасному світі.

Ключові слова: Національний архівний фонд; Державний архів Харківської області; документи особового походження; учасники Великої Вітчизняної війни; особисті документи; особовий фонд; фондоутворювачі.

Документи особового походження посідають важливе місце у складі Національного архівного фонду і є найважливішим історичним джерелом, яке знайомить з подіями минулого.

На відміну від документів офіційного характеру, які складаються за певними правилами, саме документи особового походження значно яскравіше відображають індивідуальні риси характеру їх автора, сприйняття ним навколишньої дійсності, а також часто містять такі дані про факти і події, які практично неможливо знайти у діловій та службовій документації. Цілком закономірно, що особисті документи таких людей доповнюють документи офіційного походження і є важливою складовою Національного архівного фонду.

Документи фондів особового походження, як правило, поділяються на декілька тематичних груп: документи до біографії, документи службової, наукової, творчої та громадської діяльності, листування та література про фондоутворювача. Крім того, особливу цінність для дослідників складають фотодокументи з родинних та військових альбомів, на яких зображено як самого фондоутворювача, так і людей, котрі його оточують, міста, будівлі та багато іншого.

Державний архів Харківської області проводить цілеспрямовану роботу з формування та зберігання фондів особового походження, яких нині налічується 51, серед них 15 фондів учасників Великої Вітчизняної війни та тих, хто зробив вагомий внесок у Велику Перемогу; переважно це робітники підприємств тилу, а також науковці, письменники,

* *Коптєва Ольга Сергіївна* – головний спеціаліст відділу організації та координації архівної справи Державного архіву Харківської області.

артисти та інші. Всі ці люди були активними громадськими діячами, творчими особистостями, завдяки чому їх фонди багаті цікавими документами, які становлять значний інтерес для дослідників.

Всі особові фонди учасників Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., що зберігаються в архіві, можна розділити на три групи, а саме: 1) документи безпосередніх учасників бойових дій на фронтах (фонди Антонова-Дружиніна П. П., Багмута І. А., Бірулі О. К., Бондаренка Г. І., Медведєва В. І., Муратова І. Л., Орябинського В. І., Епштейна А. І.); 2) документи учасників партизанського руху (фонди Бакуліна І. І., Пашкової Л. І. та Якушенкова Д. О.), до третьої групи відносяться документи трудівників тилу, які під час війни працювали на підприємствах, у навчальних закладах, виїжджали на фронт у складі концертних бригад та інші (фонди Атрощенко В. І., Бабешка В. Я., Малої Л. Т., Тамарової Н. В.).

До першої групи відноситься фонд учасника Великої Вітчизняної війни, народного артиста УРСР **Антонова-Дружиніна Павла Павловича**¹, який народився 25 жовтня 1916 р. До 1937 р. він працював актором у Московському обласному драматичному театрі ім. М. Островського, на початку війни був призваний до лав Червоної Армії, закінчив курси молодших лейтенантів і як командир взводу мінерів брав участь у боях проти німецько-фашистських загарбників на 1-му та 4-му Українських фронтах.

За бойові заслуги П. П. Антонов-Дружинін був нагороджений багатьма медалями та орденами, серед яких: “За перемогу над Німеччиною” та “За бойові заслуги”. Після закінчення війни працював актором у різних театрах у Москві та Ярославлі, з 1952 р. – актор Харківського академічного театру ім. О. С. Пушкіна. За час своєї роботи у театрах зіграв більше 100 ролей.

У фонді, який налічує 255 справ, матеріали творчої діяльності фондоутворювача, де зберігаються переліки всіх ролей, які зіграв Антонов-Дружинін, афіші вистав, статті в газетах та журналах про фондоутворювача, фотокартки актора у ролях, що він зіграв на сцені Харківського

Антонов-Дружинін П. П.
(12 червня 1944 р.).
Ф. Р-6425, оп. 1, спр. 95, арк. 4.

російського драматичного театру ім. О.С. Пушкіна та багато іншого. На жаль, документи періоду Великої Вітчизняної війни у фонді відсутні, крім фотографій фондоутворювача, зроблених у той період.

Фонд **Багмута Івана Андріановича**² (1903–1975 рр.), радянського письменника, учасника війни 1941–1945 рр. Перші статті та рецензії Івана Андріановича з'явилися в харківських журналах у 1916–1927 рр. Справжня письменницька діяльність Багмута І. А. розпочалася після його подорожі на Алтай, Середню Азію, Карелію. Після цієї подорожі Іван Андріанович пише декілька нарисів, серед яких: “Подорож до небесних гір”, “Верхівці засніжених тундр” та інші. З 1941 р. Багмут І. А. воював на фронтах Великої Вітчизняної війни, був нагороджений двома медалями “За відвагу”. Серед документів – матеріали службової, наукової, творчої, педагогічної, громадської діяльності, зберігається багато рукописів творів, нарисів та п'єс, серед яких є твори, присвячені подіям Великої Вітчизняної війни.

Бируля О. К. (1943 р.).
Ф. Р-6413, оп. 1, стр. 48, арк. 5.

Бируля О. К. з бійцями Північно-Кавказького фронту (1943 р.).
Ф. Р-6413, оп. 1, стр. 49, арк. 6.

Бондаренко Г. І. (квітень 1943 р.).
Ф. Р-6166, оп. 1, спр. 97, арк. 3.

Закавказзя. У квітні 1943 р. йому було присвоєно військове звання “інженер-майор”. Неодноразово О. К. Бирулі оголошувалися подяки від Міністерства Вищої освіти СРСР (1950 р.) та УРСР (1955, 1962 рр.).

Фонд Бирулі О. К. налічує 63 одиниць зберігання, серед яких зберігаються документи періоду війни, де значний інтерес становлять нагородні листи та фотодокументи періоду Великої Вітчизняної війни.

Фонд краєзнавця та учасника Великої Вітчизняної війни **Бондаренка Григорія Івановича**⁴, який закінчив війну у Чехословаччині у званні молодшого лейтенанта. У 1945 р. був нагороджений грамотою з подякою від Воєнної ради Червоної Армії за відмінну службу у лавах Червоної Армії. Після демобілізації у 1946 р. Григорій Іванович працював вчителем історії в с. Пісочин Харківської області. На особливу увагу заслуговують зібрані фондоутворювачем у великій кількості матеріали з історії с. Пісочин, про земляків-пісочинців, що загинули у роки Великої Вітчизняної війни. Саме з ініціативи Бондаренка Г. І. при Пісочинській середній школі було створено музей бойової та трудової слави “З чого починається Батьківщина”. За велику плідну працю Г. І. Бондаренко був нагороджений багатьма грамотами та дипломами.

Особовий фонд Бондаренка Г. І. нараховує 115 справ постійного зберігання, серед яких значний інтерес становлять списки солдат і офіцерів с. Пісочин, загиблих на фронтах Великої Вітчизняної війни. Також у фонді зберігаються фотографії Г. І. Бондаренка, зроблені під час звільнення Чехословаччини (1945 р.), серед солдат і командирів

Не менш цікавим є фонд професора, доктора технічних наук, заслуженого діяча науки та техніки УРСР **Бирулі Олександра Костянтиновича**³ (1892–1967 рр.), який займався дослідженням проблем гідротехніки, у 1937 р. отримав ступінь кандидата технічних наук не захищаючи дисертацію.

Особливої уваги заслуговує діяльність О. К. Бирулі у роки Великої Вітчизняної війни. З вересня 1941 р. він працює заступником начальника і головного інженера, а потім 6-го військово-шляхового управління Головшляхупра Червоної Армії. З 1941 по 1943 рр. Олександр Костянтинович забезпечував низку воєнно-технічних операцій на гірських театрах війни Північного Кавказу та

3-ї батареї артилерійського полку (1945 р.).

У грудні 2007 р. до Державного архіву Харківської області на державне зберігання надійшли документи доктора історичних наук, Почесного члена Всеукраїнської спілки краєзнавців, першого голови правління Харківської організації Спілки архівістів України **Епштейн Аркадія Ісаковича**, який народився 10 жовтня 1922 р. у м. Харкові. У 1940 р. вступив до Харківського державного університету ім. О. М. Горького. На початку Великої Вітчизняної війни студентом пішов на фронт, був рядовим стрільцем, як згадує у своїх спогадах Аркадій Ісакович:

“...Автомат був один на роту – у зв’язкового командира. Досі пам’ятаю свою першу гвинтівку, з якою і довелося йти в бій. Це була австрійська трофейна гвинтівка системи “Манліхер”. Але ж трофей не 1941 року, а 1918!...Кожного разу, натискаючи на спусковий гачок, я обмирав – чи не прорвуться порохові гази через затвір гвинтівки...”⁵. У квітні 1942 р. Аркадій Ісакович був тяжко поранений (в архіві зберігається довідка про поранення⁶). Після одужання продовжував воювати на Південно-Західному, Волховському і Ленінградському фронтах у званні замполітрука роти, а з 1943 по 1945 рр. – комсорг окружної артилерійської бази. Брав участь у захисті блокадного Ленінграда. У 1945 р. отримав посвідчення про закінчення Політичного відділу спеціальних військ Ташкентського гарнізону

Епштейн А. І.

Епштейн А. І.
(справа) з другом
після госпіталю.
Ф. Р-6529, оп.3,
спр. 106, арк. 1.

Медведєв В. І. (вересень 1941 р.).
Ф. Р-5872, оп. 1, спр. 37, арк. 1.

Медведєва Володимира Івановича⁸ (1905–1977 рр.), який 23 червня 1941 р. був призваний у Червону Армію і до кінця війни перебував на командній і штабній роботі. Війну закінчив командиром 50-го Гвардійського стрілецького Ченстоковського полку 15-ої гвардійської стрілецької дивізії. Володимир Іванович брав участь в бойових діях на фронтах: Південно-Західному, Південному, Сталінградському, Донському, Воронезькому, Степному, а також на 1-му, 2-му, 3-му Українських. 23 серпня 1943 р. визволяв м. Харків.

За участь у війні Медведєв В.І. був тричі нагороджений орденом Червоного Прапора, орденами Вітчизняної війни 1-го та 2-го ступеня, Червоної Зірки, Суворова 3-го ступеня, медаллю “За оборону Сталін-

Середньо-Азійського округу⁷. Після закінчення війни Аркадій Ісакович продовжив навчання у Харківському університеті, який закінчив у 1949 р.

Аркадій Ісакович Епштейн має 17 державних нагород СРСР, України та Ізраїлю.

Фонд містить різноманітні документи фондоутворювача, серед яких: матеріали до біографії, особисті документи, матеріали наукової діяльності, де представлені рукописні матеріали статей, докторська дисертація, відгуки на кандидатські та докторські дисертації. У розділі “Образотворчі матеріали” знаходяться фотографії Аркадія Ісаковича в різні роки його життя.

Значний інтерес становить фонд

Медведєв В. І.
у групі бійців
та командирів
Червоної Армії
у період боїв
за визволення
м. Харкова у полі
на підступах
до Журавльовки.
Ф. Р-5872, оп. 1,
спр. 41, арк. 1.

града”, американським орденом “Леґіону офіцерської честі”.

Серед документів, що зберігаються в особовому фонді В. І. Медведєва, значний інтерес становлять документи, серед яких є фотографії, зроблені під час визволення м. Харкова у 1943 р.

Не менш цікавим є фонд відомого українського письменника **Муратова Ігоря Леонідовича**⁹ (1912–1973 рр.), який з 1939 р. служив у лавах Червоної Армії. Під час Великої Вітчизняної війни Муратов І. Л. був сержантом піхоти та співробітником дивізійної газети. В кінці 1942 р. потрапив у оточення, а звідти в полон, в концентраційний табір Пенемюнде на острові Узедом, де перебував до 30 квітня 1945 р., коли був звільнений радянськими військами.

Муратов І. Л. під час перебування у німецькому полоні.
Ф. Р-5738, оп. 1, стр. 178, арк. 2.

Подяка Муратову І. Л.
від командуючого групою
радянських окупаційних військ
у Німеччині Г. Жукова та
члена військової ради групи
радянських окупаційних військ
у Німеччині Телегіна.
28 жовтня 1945 р.

Орябинський В. І.
(7 листопада 1942 р.).
Ф. Р-6138, оп. 1, спр. 12, арк. 5.

Після звільнення знову воював на фронті рядовим автоматником та після капітуляції Німеччини працював головним редактором берлінської газети Смерша “За повернення на Батьківщину”. Це дало йому змогу уникнути ув’язнення в радянському концтаборі, за те, що перебував на окупованій території. За громадську та літературну діяльність нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора та “Знак Пошани”. За твір “Буковинська повість” удостоєний звання лауреата Державної премії СРСР 1952 року.

Серед 227 справ, що зберігаються у фонді Муратова І. Л., великий інтерес становлять розділи про творчу діяльність фондоутворювача, де містяться рукописи та біографічні матеріали, саме у цей розділ входить група документів періоду Великої Вітчизняної війни. Слід зазначити, що у фонді зберігається доповідна записка підполковника Чуксіна А. Н. про загибель Муратова І. Л. у

Орябинський В. І. разом з учасниками боїв за визволення Харкова.
Ф. Р-6138, оп. 1, спр. 13, арк. 3.

боях у перші місяці війни¹⁰.

Фонд **Орябинського Василя Івановича**, ветерана Великої Вітчизняної війни, учасника боїв за звільнення м. Харків, який народився 1 січня 1902 р. у с. Новий Мерчик Валківського району Харківської області.

Під час війни В. І. Орябинський перебував в діючій армії на Сталінградському, Степному, 1-му Білоруському фронтах, спочатку в якості комісара батареї, а з серпня 1943 р. заступника комісара, майор – гвардії 199 гвардійського артилерійського полку 94 стрілецької дивізії. Брав участь у боях на Курській дузі, звільняв міста Белгород та Харків, учасник Корсунь-Шевченківської битви. З боями дійшов до Берліна, де 26-го травня 1945 р. брав участь у Параді Переможців у Берліні біля Рейхстагу.

Особовий фонд В. І. Орябинського невеликий – всього в архіві зберігається 23 справи за 1926–1978 рр. Великий інтерес для дослідників становлять спогади фондоутворювача, серед яких: “Освобождение г. Харькова от немецко-фашистских захватчиков” та “От Сталинграда до Берлина”, де описано бойовий шлях 199 гвардійського артилерійського полку. Не менший інтерес становить путівник по фотоекспозиції бойового шляху 94 гвардійської стрілецької дивізії.

Серед особових фондів другої групи – учасники партизанського руху і підпілля. Так, у Державному архіві Харківської області зберігається фонд секретаря Харківського підпільного обкому КП(б)У, Героя Радянського Союзу **Бакуліна Івана Івановича**¹¹. Народився Іван Іванович 29 липня 1900 р. у селі Хотунок Новочеркаського району Ростовської області. З 1928 р. працював у Харківському сільськогосподарському інституті, де до початку війни обіймав посаду доцента кафедри математики. 24 грудня 1939 р. І. І. Бакулін був обраний депутатом Харківської міської Ради депутатів трудящих.

Наприкінці липня 1941 р. І. І. Бакулін очолив Харківський підпільний обком КП (б)У. Харківське підпілля мало трагічну історію, його вже до середини 1942 р. було майже повністю знищено. Але незважаючи на це, за два роки партизани знищили більш ніж 20 тис. окупантів, підірвали десятки паровозів, сотні вагонів та автомашин. У ве-

Бакулін І. І. (фотокартка з особової справи доцента Харківського сільськогосподарського інституту).
Ф. Р-11278, оп. 1, спр. 3, арк. 1.

ресні 1942 р. І. І. Бакуліна схопили, після жорстоких катувань він помер у тюремній лікарні (нині – поліклініка № 3).

Іван Іванович нагороджений орденом Леніна, медаллю “Партизану Великої Вітчизняної війни” першого ступеня, у 1965 р. йому посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Фонд цікавий спогадами про І. І. Бакуліна та фотодокументами учасників Харківського підпілля.

Фонд **Пашкової Людмили Іванівни**¹², майстра спорту, неодноразової чемпіонки України з лижного спорту, майора запасу, яка народилася у 1917 р. У 1937 р. Людмила Іванівна стає чемпіонкою України з лижного спорту, а під час війни 1941–1945 рр. воювала спочатку в партизанському загоні, потім була відряджена до штабу Південно-Західного фронту, де організувала лижні загани.

Бойові заслуги Л. І. Пашкової відзначені урядовими нагородами: орденом Червоної Зірки (6 грудня 1942 р.), медалями “Партизану Великої Вітчизняної війни” 2-го ступеня, “За оборону Сталінграда”, “За перемогу над Німеччиною”.

Якушенко Д. О. (50-ті рр. XX ст.).
Ф. Р-6544, оп. 1, спр. 50, арк. 1.

Пашкова Л. І.
Ф. Р-5873, оп. 1, спр. 34, арк. 2.

Серед документів, що представлені у фонді Л. І. Пашкової у розділі “Листування” містяться листи військових частин та організацій до фондоутворювача з проханням узяти участь в організації музеїв бойової слави, запрошувальні листи на зібрання та секції партизан і підпільників – учасників Великої Вітчизняної війни.

З січня 2011 р. в архіві зберігається фонд **Якушенкова Дмитра Олександровича**¹³ – командира диверсійного відділення Особового партизанського з’єднання “Тринадцять”, яке діяло у роки війни в Могильовській області (Білорусія).

Дмитро Олександрович народився в с. Нове Село Краснинського району Смоленської області 26 жовтня 1926 р. У період з 1941 по травень 1943 рр. проживав на окупованій території в с. Крюково Смоленської області, а з 25 травня 1943 р. вступив у ряди Особового партизанського з'єднання “Тринадцять”. Цей загін брав активну участь у “битві на рейках”, де Якушенков Д. О. був командиром диверсійного відділення, з вересня 1944 р. по листопад 1945 р. служив старшиною 392 стрілецького полку 73 стрілецької дивізії на території 2-го Білоруського фронту. Учасник визволення Польщі, Східної Пруссії. У повоєнний час обіймав посаду директора Зеленогайської середньої школи Харківського району Харківської області; був інструктором парткому обласних сільськогосподарських підприємств. Нагороджений орденами та медалями.

Атрощенко В. І.

У фонді містяться особисті документи: почесні грамоти за активну участь в суспільно-політичному житті, шкільні та бойові характеристики фондоутворювача, а також зберігаються газетні добірки зі статтями Якушенкова Д. О. про воєнні дії в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., рукописи статей, опублікованих в газеті “Слово ветерана”, фотознімки та ін.

До третьої групи увійшли документи трудівників тилу, які є не менш цікавими для дослідників, оскільки ці особистості внесли значний вклад у Перемогу. Один із таких фондів – особовий фонд академіка АН УРСР, доктора технічних наук, професора, Заслуженого діяча науки УРСР **Атрощенко Василя Івановича**¹⁴. Народився Василь Іванович в м. Юзівка (тепер Донецьк) у 1906 р. У 1931 р. закінчив Одеський хіміко-технологічний інститут. У 1937 р. захистив кандидатську дисертацію і з цього ж року працював завідувачем кафедри технології неорганічних речовин. Під час війни Харківський хіміко-технологічний інститут (місце праці Атрощенко В. І.) був евакуйований в Узбекистан – у місто Чирчик, де функціонував Чирчикський електрохімічний комбінат. Саме під керівництвом Василя Івановича комбінат починав збільшувати випуск азотної кислоти – сировини для виробництва вибухових речовин; за його участю було розроблено метод очистки електролітичного кисню від лугового туману і впровадження його у виробництво азотної кислоти. За рахунок цього продуктивність цеху азотної

Зліва направо:
Бабешко В.,
Торяник І.,
Федоренко С.
(1944 р.).
*Ф. Р-5874, оп. 1,
спр. 19, арк. 1.*

кислоти збільшилась на 30%, витратні коефіцієнти сировини та електроенергії зменшилися, підвищився рівень концентрації азотної кислоти і зменшилися викиди оксидів азоту в атмосферу. Виконана Антрощенко В. І. науково-дослідна робота в Чирчику надала відчутну практичну допомогу в обороні країни під час війни, була відзначена премією ім. Дмитра Менделєєва та стала основою для докторської дисертації. Серед документів, що зберігаються в архіві, – документи до біографії фондоутворювача, документи службової, наукової, творчої діяльності, які містять багато праць, серед яких: статті, доповіді, звіти Антрощенко В. І. з проблем кінетики хімічних процесів, технології зв'язаного азоту та ін. Документів періоду війни у фонді зберігається небагато, серед них: почесні грамоти, похвальні листи різних товариств.

Фонд ветерана Харківського тракторного заводу ім. С. Орджонікідзе **Бабешка Володимира Яковича**¹⁵. Народився Володимир Якович у с. Таганка Чугуївського району Харківської області 10 грудня 1927 р. У роки війни залишався в окупованому Харкові, де навчався у ремісничому училищі, а з вересня 1943 р. п'ятнадцятирічним підлітком після звільнення Харкова прийшов працювати на Харківський тракторний завод, де була створена фронтова комсомольсько-молодіжна бригада, яка займалася ремонтом обладнання, її робітники по 2–3 доби не виходили з цеху.

За успішну роботу по відбудові заводу в 1944 р. В. Я. Бабешко був нагороджений орденом Червоної Зірки, а в 1946 р. – медаллю “За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр”. У фонді зберігаються почесні грамоти, посвідчення на медалі, листування фондоутворювача та фотодокументи різних років життя В. Я. Бабешка.

Особовий фонд доктора медичних наук, професора, академіка медичних наук СРСР, заслуженого діяча науки УРСР, професора **Малої Любові Трохимівни**¹⁶. Народилася Любов Трохимівна в с. Копань Оріхівського району Запорізької області. У 1938 р. закінчила Харківський

медичний інститут та до перших днів війни працювала лікарем-терапевтом. З 22 червня 1941 р. до 1 серпня 1946 р. перебувала у лавах Червоної Армії в складі військ діючого Південного, Закавказького, Північнокавказького фронтів, обіймаючи посаду помічника начальника евакогоспіталю № 1826 у медичній галузі, замісника начальника сортувальних евакогоспіталів № 3416, 1602 та 4478 у адміністративній та медичній галузі, а також заступником начальника евакуаційного відділу фронтового евакопункту № 34. Після демобілізації Л. Т. Малає працювала в Харківському медичному інституті. У 1954 р. захистила докторську дисертацію. Лю-

Малає Л. Т.

бов Трохимівна заснувала авторитетну кардіологічну школу, яка відома своїм внеском у науку в галузі уражень кровоносних судин, формування ішемічної хвороби серця, інфаркту міокарда, кардіоміопатії та ін. Вона автор та співавтор більш ніж 500 наукових робіт, у тому числі 24 монографій, 26 авторських винаходів та 21 патента. У 1979 р. їй присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці, а у 1999 р. – Героя України. Вона нагороджена орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора, Вітчизняної війни II ступеня, Богдана Хмельницького III ступеня, Ярослава Мудрого V ступеня та 14 медалями. В колекції фонду представлені біографічні документи фондоутворювача, серед яких свідоцтво про народження, диплом про закінчення Харківського медичного інститу-

Малає Л. Т.
зі співробітниками
евакогоспіталю
№ 3416
(20 вересня
1945 р.).
Польща – Познань.
Ф. Р-6210, оп. 3,
спр. 232, арк. 1.

Тамарова Н. В.
Ф. Р-5801, оп. 1, спр. 14, арк. 8.

ту, посвідчення, запрошення та ін., є у фонді і наукові статті Любов Трохимівні, листування з фронтовиками, також фонд містить багато фотодокументів різних років життя Л. Т. Малої.

Значний інтерес становить фонд заслуженої артистки УРСР **Тамарової Ніни Василівни**¹⁷, яка народилася 3 листопада 1900 р. у м. Новочеркаськ Ростовської області. З 1939 р. Ніна Василівна – артистка Харківського російського драматичного театру ім. О. С. Пушкіна. Творче життя артистки було пов'язане з Радянською армією. Особливо це виявилось у роки Великої Вітчизняної війни. Перебуваючи з театром в евакуації на Далекому Сході, Н. В. Тамарова вела величезну роботу з культурного шефства у військових частинах та підрозділах, де її виступи мали

великий успіх у солдат та офіцерів, за що була нагороджена почесними грамотами Військової Ради Далекосхідного фронту і політуправління Тихоокеанського флоту¹⁸, які зберігаються в архіві. 10 жовтня 1946 р. Ніну Василівну нагородили медаллю “За победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг”. Після повернення у 1943 р. театру до Харкова, Тамарова Н.В., як член військово-шефської комісії, проводила велику організаційну і художню роботу у частинах і підрозділах Харківського військового округу. У 1957 р. їй присвоєно звання Народної артистки УРСР. У фонді зберігаються почесні грамоти та подяки, якими було нагороджено Ніну Василівну, серед них – подяки, вручені під час війни, рецензії про творчість та велика кількість фотодокументів Тамарової Н.В. у різні роки життя та у ролях, зіграних на сцені Харківського драматичного театру.

Слід зазначити, що Державний архів Харківської області проводить активну роботу з прийому на зберігання документів особового походження, у тому числі учасників Великої Вітчизняної війни. Крім того в архіві постійно проводяться виставки архівних документів, що висвітлюють події війни на Харківщині, в експозиції яких представлені документи з фондів особового походження, також держархівом області було започатковано практику проведення щорічної читацької конференції, присвяченої перемозі у Великій Вітчизняній війни.

Таким чином, слід зазначити, що фонди учасників Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. займають особливе місце серед документів

особового походження, саме вони розкривають особливості воєнної теми, свідчать про мужність та героїзм, виявлений у роки війни. До них постійно звертаються учні, студенти, педагоги, історики, краєзнавці, діячі культури та багато інших людей, які цікавляться історією Великої Вітчизняної війни та історією рідного краю.

¹ Державний архів Харківської області, ф. Р-6425.

² Там само, ф. Р-5758.

³ Там само, ф. Р-6413.

⁴ Там само, ф. Р-6166.

⁵ *Епштейн А. І.* Юність наша – студбат // Харківські студбатівці. – 2005. –

С. 73

⁶ Державний архів Харківської області, ф. Р-6529, оп.3, спр. 2.

⁷ Там само, ф. Р-6529, оп. 3, спр. 5.

⁸ Там само, ф. Р-5872.

⁹ Там само, ф. Р-5738.

¹⁰ Там само, ф. Р-5738, оп. 1, спр. 168, арк. 1–3.

¹¹ Там само, ф. П-11278.

¹² Там само, ф. Р-5873.

¹³ Там само, ф. Р-6544, оп. 1.

¹⁴ Там само, ф. Р-5868.

¹⁵ Там само, ф. Р-5874.

¹⁶ Там само, ф. Р-6210.

¹⁷ Там само, ф. Р-5801.

¹⁸ Там само, ф. Р-5801, оп. 1, спр. 2.

Рассмотрен состав и содержание документов личного происхождения участников войны, сосредоточенных в Государственном архиве Харьковской области. Подчеркнута особенность фондов личного происхождения участников Великой Отечественной войны, их значение и актуальность в современном мире.

Ключевые слова: Национальный архивный фонд Украины; Государственный архив Харьковской области; документы личного происхождения; участники Великой Отечественной войны; личные документы; личный фонд; фондообразователь.

There are considered the components and contents of personal documents of war participants stored in State Archives of Kharkiv Oblast in the article. There is emphasized the uniqueness of fonds of personal origin of participants of Great Patriotic War, their importance and relevance in the modern world.

Keywords: National Archival Fond of Ukraine; State Archives of Kharkiv Oblast; documents of personal origin; participants of the Great Patriotic War; personal documents; personal fond; fond creators.